

A kísérletben használt keresőstratégia, illetve keresőprofil összesen 2825 tételt eredményezett, ebből 613 volt releváns (22%). A releváns tételek közül 397 eltérő tétel, a többi duplum, ami jelentős párhuzamosságra utal.

A 2. táblázatban felsorolt folyóiratok közül egyiknek sem központi témája az on-line keresőrendszerek.

Az eredmények igazolják azt a korábbi megállapítást, hogy szükség lenne egy könyvtárügyi és informatikai on-line adatbázisra. Ezt az igényt feltehetőleg jól szolgálja a *Library and Information Science Abstracts* mágneszalagos változata.

A vizsgálat hasznos mellékterméke az on-line információrendszer és információkeresés átfogó bibliográfiája, amely hamarosan publikálásra kerül az *On-Line Review* 1. évfolyamában.

/HAWKINS, D. T. – MILLER, B.: *On-line data base coverage of the on-line information retrieval literature.* = *On-Line Review*, 1. köt. 1. sz. 1977. p. 59–64./

(Roboz Péter)

On-line bibliográfiai információkereső rendszer használati adatai

Az amerikai *Országos Mérés- és Szabványügyi Hivatalban* (*National Bureau of Standards, NBS*) 1974-ben vezették be az on-line információkereső szolgáltatást az intézetben dolgozó közel 1500 kutató és mérnök számára. A sokféle szakterületről származó információkhoz való gyors hozzáférés igényét az indokolja, hogy az NBS-ben kiterjedt mérésügyi fejlesztőmunka folyik számos tudományos és műszaki szakterületen.

Az NBS könyvtára biztosítja a hozzáférést a *Lockheed* és a *Systems Development Corporation* adatbázisaihoz, továbbá az *Országos Orvosi Könyvtár* adatbázisához. A könyvtár munkatársai nagyszabású propaganda- és oktatótevékenységet szerveztek, hogy minél szélesebb körű felhasználói gárdával ismertessék meg az új szolgáltatásokat. Az első négy hónapban az on-line szolgáltatás ingyenes volt, majd ezt követően minden első keresést ingyen végeztek, míg a további kereséseket az on-line keresése és az off-line nyomtatási gépidő költségeivel számlázták.

A rendszer beindulásakor erősen vitatott kérdés volt, hogy a felhasználó maga végezze-e a keresést a terminál mellett, vagy vegye inkább igénybe a rendszert ismerő információs munkatársak közreműködését. A kutatók választhattak a két változat között. Tanfolyamokon oktatták a rendszer használatára a könyvtári személyzetet és a felhasználókat.

Az első év végén – a könyvtárat is beleértve – 25 használója volt a rendszernek.

Használati statisztika

A könyvtár közvetítésével végzett kereséskor a felhasználók értékelő űrlapot töltöttek ki, ezeket használták fel a keresések statisztikai elemzéséhez.

Az 1. táblázat a negyedévekre bontott keresések számának és költségének alakulását mutatja. Az évi on-line keresési költség mintegy 11 ezer dollár.

1. táblázat

A könyvtár információs munkatársai által végzett keresések számának és költségeinek alakulása

			A keresések	
			száma	költsége (dollár)
1974.	II.	negyedév	175	3402
	III.	negyedév	108	3082
	IV.	negyedév	68	1803
1975.	I.	negyedév	105	3977
	II.	negyedév	85	2562
	III.	negyedév	94	1811
	IV.	negyedév	118	2107
1976.	I.	negyedév	108	2612
	II.	negyedév	106	2400
	III.	negyedév	113	2431

A könyvtár információs munkatársai tapasztalatainak növekedésével és a keresési időt csökkentő új megoldásokkal az egy keresésre eső fajlagos költség csökken. Ezt a tendenciát elősegítette néhány adatbázis használati díjának a csökkenése is. A költségnövekedés a növekvő mértékben talált információs anyag off-line kinyomtatási költségeiből adódik (2. táblázat).

A felhasználók véleménye

A felhasználók véleménye nem volt egyöntetű. 1974 áprilisában 42%-uk nyilatkozott kedvezően, szeptemberben és októberben már 100%-uk. Az első évben kiadott értékelő űrlapok 49%-a érkezett vissza, 73%-ban pozitív, 18%-ban negatív értékeléssel (9% nem válaszolt).

Értékelés személyes megbeszéléseken

A könyvtár pszichológust is megbízott, hogy beszéljen a felhasználókkal és a szolgáltatást igénybe nem vevő néhány kutatóval a rendszerről. A megkérdezett személyek kiválasztása a reprezentatív mintavétel statisztikai módszereivel történt.

A felmérés egyik kérdése az volt, hogy milyen gyakran végeznek on-line információkeresést, a másik kérdése pedig, hogy mi készteti őket egy-egy keresés kezdeményezésére, illetve, hogy miért tartózkodnak a

A könyvtár információs munkatársai által végzett keresések idő- és költségzsűksűgletének alakulása

	A keresések száma	Összes költség, (dollár)	Átlagos költség	Összes keresési idő, perc	Átlagos keresési idő, perc	Off-line költségek, (dollár)
1975. április	29	893,03	30,79	779	26,86	58,60
május	28	552,39	19,05	473	16,3	78,82
június	28	1116,80	39,89	663	23,7	227,20
július	26	456,58	17,56	562	21,6	10,82
augusztus	28	497,92	17,78	482	17,2	84,25
szeptember	40	856,36	21,41	570	14,25	267,54
október	60	1009,68	16,83	920	15,33	102,28
november	32	634,59	19,83	624	19,50	97,70
december	26	461,95	17,77	340	13,07	144,83
1976. január	31	457,38	14,75	571	18,4	67,65
február	21	1190,43	56,69	700	33,3	607,80
március	56	965,63	17,24	847	15,12	177,51
Összesen	406	9092,74	22,40	7531	18,54	1925,00

szolgáltatás igénybevételeitől. A válaszok egy részét a 3. táblázat foglalja össze.

3. táblázat

A keresések gyakorisága és okai

	Könyvtári személyzet (20 megkérdezett személy)		Felhasználók (10 megkérdezett személy)	
	száma	%	száma	%
A keresések száma 1 év alatt				
1	9	45	0	0
2-4	8	40	2	20
5-15	2	10	2	20
16 vagy több meghatározatlan	0	0	5	50
Mi a használat oka? *				
Új kutatási téma	13	65	4	40
Ingyenes keresés lehetősége	4	20	0	0
Az adatbázisok relevanciája	2	10	0	0
Túl sok anyagot kell elolvasni	2	10	3	30
Kevés a személyes kapcsolat más kutatókkal	1	5	0	0
Időhiány	1	5	1	10
Pénz	1	5	0	0
Mások számára végzett keresés	1	5	6	60
Kísérletezés a rendszerrel	0	0	1	10
Saját osztály információszsűksűglete	0	0	1	10

* A felhasználók több okot is közölhettek

Az on-line keresésbe való bekapcsolódás okaként egyesek több okot is megneveztek. Több felhasználó más felhasználók részére is végzett keresést, tehát tulajdonképpen közvetítő információs munkatárs feladatkörét töltötte be.

A felhasználóknak a válaszait arra a kérdésre, hogy *miért végzik inkább maguk a keresést* a könyvtári munkatársak segítségének igénybevétele helyett, a 4. táblázat tartalmazza.

4. táblázat

A felhasználók saját keresésének okai (10 megkérdezett személy)

	Szám	Százalék
A tíz megkérdezett személy közül hányan vették valamikor a könyvtárat igénybe keresésre?	6	60
Miért kezdtek önállóan keresni?		
Saját terminál használata kényelmesebb	2	20
Saját munkatársával végezteti a keresést	1	10
A könyvtár igénybevételeivel hosszadalmasabb a keresés	1	10
Rugalmasabb időfelhasználás	1	10
Több információt nyer	1	10
Szórakoztatóbb	1	10

Érdekes felvilágosításokat adtak az on-line szolgáltatást nem használó kutatók arról, hogy *miért nem vették igénybe* eddig az információkeresés eme lehetőségét (5. táblázat).

5. táblázat

A rendszert nem használó kutatók válasza

	Szám
1. Ismeri-e az on-line keresőrendszereket?	
Igen	11
Nem	3
Nincs válasz	5
2. Ha ismeri, miért nem használja?	
Munkájához szükségtelen	3
Használna ingyenesen	2
Általános egyéni idegenkedés	1
Új munkatárs, nem ismeri az intézménybeli munkamegosztást	1
Kedvezőtlen véleményt hallott a kulcsszavakról	1
Kedvezőtlen tapasztalata volt máshol	1
3. Miért használja az NBS könyvtárát?	
Folyóiratállománya miatt	14
Csendes	3
Jó a gyűjteménye	5
Könyvtárközi kölcsönzés	4
Tágas	3
A könyvtárosok segítőkészek	2
Gyorsan megkapja, amit keres	1
4. Általános vélemény a könyvtárról	
Nagyon elégedett	11
Elégedett	2
Egyik sem	0
Elégedetlen	0
Nagyon elégedetlen	0
Nincs válasz	6

Következtetések

A könyvtár munkatársai általában igen lelkesen fogadják az on-line keresés lehetőségét. Mivel azonban egyes esetekben a kihasználás csak lassan növekedett, ezért bizonyos intézkedések váltak szükségessé a folyamatos használat érdekében. Úgy tűnik, hogy a nagyobb népszerűség hiányának okát a költségekben kell keresni.

Elhangzottak olyan panaszok is, hogy on-line módszerrel nem kapható elegendő információs anyag. Így például régebben lezárt kutatási témákra valóban alig található hivatkozás a többnyire újkeletű adatbázisokban. Gyakori azonban az az eset is, amikor az on-line rendszerből kapható információk visszavezetnek kapcsolódó korábbi információkhoz.

A keresések nemigen ütköznek nehézségekbe, különösen akkor, ha közvetítő segítségét veszi igénybe a kereső személy. Ilyenkor a felhasználónak azonban meg kell értetnie a problémáit a közvetítő információs munkatársal, és a terminálnál kell ülnie a keresési folyamat alatt, hogy a relevanciát gyorsan elbírálhassa. Így igen hatékony keresési eredmények várhatók, hasonlóan a jól felszerelt könyvtár polcain levő könyvek közötti böngészés esetéhez. Ha időt és fáradságot szánnak az információkereső nyelvek és az adatbázisok jellemzőinek minimális szintű elsajátítására, sikeres kereséseket végezhet-

nek a felhasználók önállóan is, azonban a tapasztalt közvetítő mindig segíthet.

A rendelkezésre álló lehetőségek közül az on-line keresés tekinthető az egyedüli kielégítő módszernek, amellyel a kutatók viszonylag kevés fáradsággal és időráfordítással lépést tarthatnak a sok új információs anyaggal. Sajnos széles körű elfogadását ma még a használattal kapcsolatos egyes problémák, főleg pedig a költségek hátráltatják. A felhasználók általában elégedettek, ők azonban csak töredékét képezik azoknak a szakembereknek, akik sikerrel használhatnák az ilyen rendszereket.

Az on-line információszolgáltatás ma még sok esetben a régi szokások falába ütközik, tehát nem fogja azonnal felváltani a begyökerezett módszereket. A költségek folyamatos csökkentése, az állandó propaganda és a felhasználók átállása szükséges az új információs módszer előnyeinek széles körű megértéséhez, elismeréséhez és tömeges elfogadásához.

/BROWN, C. P.: On-line bibliographic retrieval systems use = Special Libraries, 68. köt. 4. sz. 1977. p. 155-160/.

(Roboz Péter)

CONSER: Nemzetközi on-line periodikum-adatbázis kiépítése

A CONSER (Conversion of Serials = periodikumok adatainak konverziója) program amerikai és kanadai könyvtárak együttműködésére épül, célja retrospektív és kurrens periodikum-leírások géppel olvasható formává alakítása, s ezzel egy nemzetközi bibliográfiai adatbázis kiépítésének elősegítése. A közvetlen cél kezdetben évi százezer tétel feldolgozása, s a harmadik évtől a konverzió rendszeressé tétele.

Háttér

1973-ban egy munkacsoport az időszaki kiadványokkal kapcsolatban a következőket állapította meg:

a géppel olvasható periodikum-adattárak előállítását általában hiányzik a kapcsolat;

az adattárak közt tartalmi és formai inkompatibilitás észlelhető;

a meglévő vagy javasolt bibliográfiai szabványok terén meglehetősen zavar uralkodik.

Azt is megállapították, hogy a folyó programok egyike sem állítaná elő a kívánt adatbázist megfelelő ütemben. A bizottság úgy vélte, hogy csak együttes, összehangolt tevékenység eredményezheti a nagyszámú párhuzamos konvertálási munka megszűnését.